

2026-02-05

Dnr BO 2026-0048

Ställningstagande gällande samtal med barn

Barnombudsmannen genomför som en del av sitt grunduppdrag samtal med barn och unga. Ofta handlar det om barn och unga som lever i eller har erfarenhet av olika former av utsatthet, exempelvis för våld, vanvård och försummelse. Frågan är vilken åldersgräns som ska gälla som utgångspunkt för att barn självständigt ska kunna samtycka till att delta i samtal med Barnombudsmannen när samtalen omfattar frågor om egen eller annans utsatthet.¹

Huvudsaklig frågeställning

Kan barn från och med 12 års ålder självständigt samtycka till att delta i samtal med Barnombudsmannen när samtalen inkluderar frågor om egen eller annans utsatthet?

Slutsats

Barnombudsmannen bedömer att barn från och med 12 års ålder som utgångspunkt självständigt kan samtycka till att samtala med Barnombudsmannen om egen och annans utsatthet av olika slag. Barn i denna ålder har i regel har uppnått sådan mognad att de kan ta till sig information om samtalet och förstå vad ett deltagande innebär samt vad det kan få för konsekvenser.

Det är vidare som utgångspunkt i enlighet med barnets bästa att barn från och med 12 års ålder själva får bestämma om de ska medverka i sådana samtal med Barnombudsmannen, och i enlighet med barnets bästa att, när barnet vill det, också delta i samtal.

I varje enskilt fall ska en bedömning göras om det aktuella barnet har uppnått sådan mognad att barnet självständigt kan samtycka till att medverka och om det är i enlighet med barnets bästa att genomföra samtalet.

När barnet bedöms självständigt kunna samtycka till samtal ska Barnombudsmannen inte efterfråga samtycke från vårdnadshavare. Barnombudsmannen behöver då inte heller informera vårdnadshavare om barnets medverkan i samtalet.

En lägre åldersgräns kan gälla för frågor som inte rör utsatthet.

¹ Jfr Barnombudsmannens tidigare beslut den 12 juni 2025 om ett ställningstagande (BO dnr 2025-0216) gällande samtal med barn i vissa projekt, närmare bestämt myndighetens årsrapport och vissa regeringsuppdrag

Uppgifter som barn lämnar till Barnombudsmannen kan som utgångspunkt användas externt utan hinder av sekretess om uppgifterna avidentifieras.

Om samtalen

Barnombudsmannen har i uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).² Tyngdpunkten i Barnombudsmannens arbete är att ska skapa möjligheter för barn och unga att själva komma till tals, med ett särskilt fokus på att barn och unga som lever i utsatta situationer får göra sina röster hörda.³

Inom ramen för sitt uppdrag att företräda barn och unga enligt lagen om Barnombudsman genomför Barnombudsmannen samtal med barn och unga som har erfarenheter av olika former av utsatthet. Dessa erfarenheter kan omfatta exempelvis våld från föräldrar och andra närstående, hedersrelaterat våld och förtryck, sexuella övergrepp, försummelse och vanvård eller utnyttjande i kriminalitet. Det kan gälla såväl egen utsatthet som andras utsatthet, t.ex. syskon, släkt eller vänner.

Målgruppen utgörs ofta av barn och unga som är eller har varit placerade på skyddade boenden, i familjehem, på hem för vård eller boende (HVB) eller på Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem eller andra låsta institutioner. Det kan också röra sig om barn och unga i annan verksamhet inom exempelvis civilsamhälle eller kommun.

Syftet med Barnombudsmannens samtal med dessa barn och unga är att möjliggöra för den aktuella gruppen att dela med sig av sina erfarenheter, synpunkter och behov i frågor som rör deras livssituation och att bli lyssnad på. Vissa barns och ungas röster hörs sällan i offentliga sammanhang. Den information som Barnombudsmannen får genom samtalen används för att påverka situationen för utsatta barn, exempelvis genom rapporter med rekommendationer och förslag om hur situationen för barn i olika former av utsatthet kan förbättras och hur utsattheten kan förebyggas. Samtalen tar inte formen av eller är en del i vård-, behandlings- och stödinsatser eller utredande åtgärder.

Förutsättningar för samtal med barn

Samtalen med barn sker i enlighet med sedvanlig rutin hos Barnombudsmannen. Detta innefattar bl.a. följande.

När samtalen genomförs står barnets bästa i fokus. Samtalen, liksom planeringen av dessa, genomförs av medarbetare hos Barnombudsmannen som har adekvat kompetens. Barn är som utgångspunkt delaktiga från början till slut för att hela processen ska kunna utformas och genomföras utifrån en bedömning av barnets bästa. Samtalen, inklusive samtalsmetod, och arbetet runt dessa anpassas efter barnets ålder och barnets olika förutsättningar och behov.

Samtalen äger ofta och vid behov rum i miljöer där det finns andra vuxna med ansvar för barnets trygghet och välbefinnande. Det innebär att barnets eventuella behov av stöd i

² 1 § lagen (1993:335) om Barnombudsman

³ Prop. 2001/02:96, s. 17 och 42

samband med samtalen då kan hanteras av personer som redan har en etablerad relation till barnet. Dessa sammanhang skapar goda förutsättningar för att barnet ska kunna, våga och vilja delta och för att eventuella känslomässiga eller andra reaktioner efter samtalen kan fångas upp.

I de fall Barnombudsmannen misstänker eller får kännedom om att ett barn far illa har Barnombudsmannen skyldighet att genast anmäla det till socialnämnden. Barnombudsmannen får även i andra situationer lämna socialnämnden uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd. Barnombudsmannen får vidare lämna uppgifter till Inspektionen för vård och omsorg som kan vara av betydelse för myndighetens tillsyn.⁴ Under vissa förutsättningar får Barnombudsmannen också lämna uppgift till Polismyndigheten.⁵

Barnets deltagande är frivilligt. Barnet får sådan information som krävs för att ta ställning till deltagande och förstå vad ett deltagande kan innebära. Det inkluderar bl.a. information om vad samtalen är tänkta att handla om, vad Barnombudsmannens avsikt med samtalen är och hur materialet ska användas. Barnet får information om att samtalet inte syftar till behandling eller utredning, utan att de uppgifter som barnet lämnar är avsedda att användas i exempelvis Barnombudsmannens rapporter. De får veta att rapporterna eller motsvarande offentliggörs och kommuniceras, men att alla uppgifter från barnen avidentifieras för att de inte ska kunna kopplas till en enskild individ. Barnet får även information om Barnombudsmannens anmälningsskyldighet till socialnämnden och vad den innebär samt om möjligheten att i vissa situationer lämna uppgifter till Inspektionen för vård och omsorg eller till Polismyndigheten. Informationen omfattar att det är frivilligt att delta, att det alltid finns möjlighet att återta samtycket, att barnet kan välja vilka frågor hen vill svara på och att barnet när som helst kan avbryta samtalet.

För varje enskilt samtal görs en bedömning om det aktuella barnet har uppnått sådan mognad att barnet självständigt kan samtycka till att medverka och om det är i enlighet med barnets bästa att genomföra samtalet. Denna bedömning kan se olika ut i olika situationer. Bedömningen görs i kontakt med barnet och vid behov i dialog med personer i barnets närmiljö. Bedömningen omfattar frågan om barnet kan antas förstå vad barnets uppgifter ska användas till och vilka konsekvenser uppgiftslämnandet kan få. Om barnet inte bedöms ha uppnått sådan mognad att barnet självständigt kan ta ställning till att delta i samtalet eller om det inte bedöms vara till barnets bästa att delta genomförs inte samtalet.

För uppgift om en enskilds personliga förhållanden gäller i Barnombudsmannens verksamhet en stark sekretess.⁶ I myndighetens rapporter används således uppgifter som barn lämnar alltid anonymiserat och ofta aggregerat. I sammanhanget bör emellertid noteras att, om Barnombudsmannen i samband med ett samtal med ett barn får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa, anmälningsplikt till socialnämnden alltså gäller. Skyldigheten att göra en orosanmälan följer av lag och bryter sekretessen, oavsett om det finns ett giltigt samtycke att lämna ut uppgifter eller inte. Det innebär att Barnombudsmannen efter en bedömning av omständigheterna i det aktuella fallet kan behöva göra en orosanmälan

⁴ 7-8 §§ lagen om Barnombudsman

⁵ 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL)

⁶ 33 kap. 2 § OSL

avseende ett barn, trots att barnet motsätter sig det och trots att vårdnadshavaren – om denne tillfrågats – skulle motsätta sig såväl att barnet deltar i samtal som att de uppgifter som då kommer fram lämnas vidare. Syftet med en orosanmälan är att skydda barnet från att fara illa och bör anses vara något positivt för barnet och i linje med barnets bästa. Eftersom det samtidigt kan vara så att en orosanmälan leder till konsekvenser för ett barn ges barnet inför samtalet med Barnombudsmannen alltid tydlig information om anmälningsskyldigheten och dess syfte att skydda barnet samt att den innebär att uppgifter som barnet lämnar under vissa förutsättningar kan komma att lämnas vidare. Det är då även av avgörande betydelse att barnet, när barnet tar ställning till medverkan i samtalen, bedöms ha en sådan mognad att barnet också kan förstå vilka konsekvenser anmälningsskyldigheten kan medföra. På liknande sätt kan även uppgiftslämnande till Inspektionen för vård och omsorg samt Polismyndigheten aktualiseras.

Rättsligt underlag

Barns rätt att självständigt bestämma i olika frågor

Lagstiftaren har för vissa situationer valt att reglera en specifik åldersgräns för när ett barn själv får bestämma i en fråga, medan det för andra situationer visserligen finns en särskild regel men utan att denna anger en bestämd åldersgräns. När det, såsom för den situation vi nu ska bedöma, inte finns något av detta är det föräldrabalkens allmänna regler om vårdnad som gäller tillsammans med barnkonventionens bestämmelser.

Enligt barnkonventionen har barn rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet och barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.⁷ Denna rättighet ska ses tillsammans med principen om den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga som hänvisar till mognadsprocesser och lärande då barnet utövar rättigheterna i konventionen.⁸ Någon särskild åldersgräns anges inte för barnets delaktighet. Vidare gäller att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.⁹

Enligt föräldrabalken har vårdnadshavare rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör ett barns personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.¹⁰ I förarbeten uttalas att barnet i princip ska rätta sig efter vad vårdnadshavarna beslutar, men om barnet väl har ansetts tillräckligt moget att besluta själv behövs inte vårdnadshavarnas samtycke.¹¹ Liksom i barnkonventionen anges i bestämmelsen i föräldrabalken inte någon särskild åldersgräns utan bedömningen ska göras utifrån ålder och utveckling.

I barnkonventionen och föräldrabalken definieras inte vad mognad eller utveckling är, men vägledning för bedömningen finns i FN:s kommitté för barnets rättigheters (Barnrättskommitténs) allmänna kommentarer och i förarbeten, domstolsavgöranden, beslut från Justitieombudsmannen (JO) samt annat vägledande material. Mognad handlar i stor

⁷ Artikel 12.1, även CRC/C/GC/12

⁸ Artikel 5 och CRC/C/GC/12 p. 69 och 84-85, jfr prop. 2012/13:10, s. 39

⁹ Artikel 3.1, även CRC/C/GC/14

¹⁰ 6 kap. 11 § föräldrabalken, FB

¹¹ Prop. 1981/82:168, s. 24-25 och 72

utsträckning om förmågan att förstå och bedöma vilka konsekvenser den aktuella frågan kan medföra.¹² Det kan också gälla vilken förmåga ett barn har att uttrycka sig, att tänka långsiktigt samt att förstå och kunna väga alternativ, risker och möjligheter eller fördelar och nackdelar mot varandra.¹³ Ett barns tidigare erfarenheter kan påverka barnets mognad.¹⁴ Socialstyrelsen framhåller att ett barns mognad kan påverkas av exempelvis kriser; ett barn som varit med om svåra beslut tidigare (kanske till följd av en kronisk sjukdom eller brister i omsorgen) kan ha en större mognad i vissa avseenden än jämnåriga – eller omvänt blivit försenad i sin mognadsutveckling.¹⁵ Barnrättskommittén har uttalat att ju mer barnet vet, har upplevt och förstår, desto mer måste vårdnadshavaren omvandla vägledning och stöd till påminnelser och råd och senare till kommunikation på lika villkor. När barn förvärvar kunskaper har de rätt till ett större ansvar för att reglera frågor som rör dem. Kommittén har vidare uttalat att man måste ta hänsyn till hur frågan påverkar barnet och att ju mer resultatet påverkar ett barns liv, desto mer relevant är en korrekt bedömning av just det barnets mognad.¹⁶

I slutändan måste frågan om ett barns mognad avgöras i det enskilda fallet med utgångspunkt i barnets förmåga och vilken fråga det gäller, där mer ingripande frågor kräver mer mognad än frågor av enklare karaktär.¹⁷

Såväl lagstiftaren som domstolar och JO har ansett att barn som fyllt 12 år ska kunna få avgörande inflytande i många olika frågor. T.ex. kan socialnämnden med barnets samtycke, för barn från och med 12 år, besluta om insatser för att tillgodose barnets personliga behov även om vårdnadshavaren inte samtycker, om det bedöms lämpligt.¹⁸ I samband med att regleringen infördes bedömde regeringen att barn i denna ålder i regel har uppnått en sådan ålder och mognad att de kan förstå vad en insats från socialnämnden innebär och vad det innebär att ta emot den utan vårdnadshavares stöd. Regeringen konstaterade att barn som är 12 år i regel har kognitiva förutsättningar att överblicka konsekvenserna av en insats och att barn från och med den åldern har inflytande i åtskilliga frågor som rör dem inom andra områden.¹⁹ Barn som har fyllt 12 år har vetorätt i fråga om adoption och vid ansökan om namnbyte.²⁰ En 12-åring har också ansetts kunna ta ställning till frågan om läkarundersökning under en brottsutredning²¹ samt få avgörande inflytande över frågan om umgänge med en förälder under ett omhändertagande enligt lagen (1990:52) med särskilda

¹² T.ex. prop. 1981/82:168, s. 24-25, och CRC/C/GC/12 p. 30, även prop. 2024/25:89, s. 232, prop. 2013/14:106, s. 64-67 och 120, prop. 2012/13:10, s. 39 och Bedöma barns mognad för delaktighet. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården, s. 16 (Socialstyrelsen 2023)

¹³ Socialstyrelsen 2023, s. 16 och CRC/C/GC/12 p. 30

¹⁴ Socialstyrelsen 2023, s. 19 och CRC/C/GC/12 p. 29

¹⁵ Socialstyrelsen 2023, s. 19

¹⁶ CRC/C/GC/12 p. 30 och 84-85

¹⁷ T.ex. Socialstyrelsen 2023, prop. 2022/23:64, s. 7, prop. 2013/14:106, s. 64-67 och 120, prop. 1981/82:168, s. 24-25, JO dnr 3153-2016 och CRC/C/GC/12 p. 29-30

¹⁸ 21 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400) (SoL)

¹⁹ Prop. 2022/23:64, s. 14, där en hänvisning görs till en bedömning av Socialstyrelsens etiska råd. Regleringen fördes över till den nya socialtjänstlagen med den skillnaden att uttrycket öppna insatser ersattes med insatser för att tillgodose personliga behov (jfr 3 kap. 6 a § i den tidigare socialtjänstlagen [2001:453] [samt 6 b § i fråga om kontaktperson]).

²⁰ 4 kap. 7 § FB och 46 § lagen (2016:1013) om personnamn

²¹ JO dnr 1654-1993

bestämmelser om vård av unga (LVU)²². En 12-åring har vidare i förhållande till vårdnadshavare ansetts ha rätt till skydd för sin integritet när det gäller anteckningar från kuratorsbesök²³ och har fått bestämma att samtal med socialnämnden ska äga rum under en s.k. förhandsbedömning²⁴. En 12–13-åring har också ansetts kunna bestämma att ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU ska överklagas.²⁵

I praxis finns även exempel på att barn i 12-årsåldern fått avgörande inflytande över andra beslut som rör dem, t.ex. i fråga om boende eller umgänge med en förälder. För verkställighet av beslut rörande vårdnad, boende och umgänge gällde tidigare en 12-årsgräns men lagstiftaren valde att ta bort denna för att öka möjligheterna att lägga vikt vid yngre barns synpunkter.²⁶ Av lagen framgår nu att om barnet har nått en sådan ålder och mognad att dess vilja bör beaktas, får verkställighet inte ske mot barnets vilja utom då rätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa.²⁷

En åldersgräns på 15 år gäller för frågor av mer ingripande karaktär. En 15-åring kan t.ex. självständigt föra sin talan i mål eller ärenden enligt SoL²⁸, LPT²⁹ och LVU³⁰ och får då besluta om frågor såsom yrkanden, inställning och om ett beslut ska överklagas. Till grund för regleringen ligger bedömningen att barn i denna ålder uppfattas ha en sådan mognad att han eller hon kan ges självständig partsställning.³¹ En 15-årsgräns gäller också för att kunna dömas till påföljd för ett brott,³² även om förslag om att för vissa fall sänka åldern till 13 år bereds.³³ Också för viss forskning, bl.a. sådan som innebär ett fysiskt ingrepp eller syftar till att påverka forskningspersonen fysiskt eller psykiskt, gäller en 15-årsgräns för barnets möjlighet att självständigt samtycka, under förutsättning att barnet inser vad forskningen innebär för hans eller hennes del.³⁴ När det gäller annan forskning är utgångspunkten att barns möjlighet att själv fatta beslut om att medverka får avgöras utifrån en bedömning av ålder och mognad och i vilken utsträckning barnet själv kan ta till sig information och samtycka.³⁵

I hälso- och sjukvårdsammanhang får betydelsen av barnets inställning ofta avgöras med beaktande av barnets ålder och mognad. I förarbetena till patientlagen uttalas att det centrala för bedömningen av om barnet ska anses moget nog att ensam få ge sitt samtycke till en sjukvårdsåtgärd är om barnet förstår hälso- och sjukvårdsinsatsen samt vilka konsekvenser insatsen kan få, och att det krävs en avsevärd mognad för att ett barn ska kunna ta ställning till mer omfattande behandlingar och ingrepp. Yngre barn kan däremot på egen hand i vissa

²² RÅ 2005:66

²³ KRSTH mål nr 6604-13

²⁴ JO dnr 3891-2014

²⁵ HFD 2014 ref. 38

²⁶ Prop. 2005/06:99, s. 83

²⁷ 21 kap. 5 § FB

²⁸ 3 kap. 4 § SoL

²⁹ 44 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT)

³⁰ 36 § LVU

³¹ Prop. 1979/80:1, s. 409

³² 1 kap. 6 § brottsbalken

³³ Se lagrådsremiss den 26 januari 2026 Skärpta regler för unga lagöverträdare

³⁴ 18 § lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor

³⁵ Vetenskapsrådet, God forskningssed 2024 (Vetenskapsrådet 2024), s. 64, jfr lagen (2019:504) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning

fall samtycka till enklare åtgärder.³⁶ Ett barn som är 14 år har bedömts endast i undantagsfall kunna ha uppnått den mognad som krävs för att överblicka konsekvenserna av att delta i en behandling inom Barn- och ungdomspsykiatri (BUP).³⁷

Vårdnadshavarnas delaktighet när deras samtycke inte behövs

När barnet med hänvisning till ålder eller mognad bedömts själv kunna avgöra frågan har JO uttalat att vårdnadshavarens samtycke inte behövs för vård, utredning eller behandling inom BUP eller samtal med socialnämnden.³⁸ Motsvarande framgår av viss lagstiftning och förarbeten inom exempelvis vård och socialtjänst.³⁹

Även i situationer då samtycke från vårdnadshavarna inte krävs för en åtgärd, finns dock inte sällan en skyldighet eller anses lämpligt att informera vårdnadshavare eller inhämta vårdnadshavares inställning som en del av beslutsunderlaget. Undantag görs i vissa fall, t.ex. om informationen kan skada barnet. Enligt god forskningssed kan det t.ex. i vissa fall vara direkt olämpligt att lämna viss information till vårdnadshavare, exempelvis om det finns problematiska hemförhållanden eller om informationen rör känsliga aspekter av barnets privatliv.⁴⁰ För viss typ av forskning som avser människor (jfr ovan) gäller vidare att vårdnadshavare, med hänvisning till integritet och barnets rätt att själv besluta, inte informeras när ett barn över 15 år själv kan samtycka till forskningen.⁴¹ I förarbeten till patientlagen understryks att även då ett barn är moget nog att själv fatta beslut om viss vård eller behandling bör hälso- och sjukvårdspersonalen sträva efter att ändå involvera vårdnadshavarna, om inte barnet motsätter sig det eller det inte kan anses vara till barnets bästa.⁴² JO har uttalat, när det gäller barn som vårdas inom hälso- och sjukvård, att i vilken grad vårdnadshavarna ska göras delaktiga varierar i varje enskilt fall beroende på barnets ålder och mognad, åtgärdens karaktär och vad som är barnets bästa.⁴³ En förutsättning är enligt JO också att sekretessen inte hindrar information och delaktighet. JO har även uttalat att när ett barn är tillräckligt moget att själv ta ställning till en behandling inom BUP och förfoga över sekretessen behöver vårdnadshavaren inte informeras om behandlingen.⁴⁴

Sekretess för uppgifter från barn

I Barnombudsmannens verksamhet gäller stark sekretess.⁴⁵ Det innebär att utomstående som utgångspunkt inte kan få del av uppgifter om personliga förhållanden som ett barn lämnat till Barnombudsmannen i ett samtal. Sekretessen hindrar dock inte att myndigheten gör anmälan och lämnar uppgift till socialnämnden eller lämnar uppgift till Inspektionen för

³⁶ Prop. 2013/14:106, s. 67 och 120

³⁷ JO dnr 3153-2016

³⁸ JO dnr 3153-2016 och dnr 3891-2014, se även prop. 2009/10:192, s. 16

³⁹ T.ex. 21 kap. 1 § SoL samt prop. 2022/23:64, s. 11, och prop. 2011/12:53, s. 9 och 25

⁴⁰ Vetenskapsrådet 2024, s. 64

⁴¹ 18 § lagen om etikprövning av forskning som avser människor

⁴² Prop. 2013/14:106, s. 66 och 122

⁴³ T.ex. JO dnr 2782-2018

⁴⁴ JO dnr 3153-2016

⁴⁵ 33 kap. 2 § OSL

vård och omsorg.⁴⁶ Barnombudsmannen kan även under vissa förutsättningar lämna uppgifter till Polismyndigheten.⁴⁷

Sekretess till skydd för en underårig gäller som utgångspunkt även i förhållande till dennes vårdnadshavare.⁴⁸ Sekretessen gäller dock inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning som denne har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter⁴⁹, såvida inte det kan antas att den underåriga lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren, eller om det annars anges i sekretesslagen. Om sekretess inte gäller för vårdnadshavaren kan denne ensam eller, beroende på den underåriges ålder och mognad, tillsammans med den underåriga samtycka till att häva sekretessen. JO har i ett beslut riktat kritik mot en skolsköterska som för annan personal vid skolan röjt sekretesskyddade uppgifter som elever lämnat till henne. Barnen i ärendet var vid den aktuella tidpunkten elva respektive tolv år. Enligt JO måste utgångspunkten när det gäller barn i den åldern vara att den underåriga inte har tillräcklig mognad för att fatta ett beslut rörande hävande av sekretessen.⁵⁰

Uppgifter som i grunden omfattas av sekretess kan kommuniceras externt om avidentifiering görs.⁵¹ Det måste då säkerställas att avidentifieringen är tillräckligt robust för att förhindra återidentifiering. När det rör sig om uppgifter som omfattas av stark sekretess måste man iakttäta stor försiktighet vid prövning av om uppgifterna är av sådant slag att det inte går att – direkt eller indirekt – hänföra dem till en enskild person.⁵²

Barnombudsmannens bedömning

Barnombudsmannen bedömer att barn från och med 12 års ålder som utgångspunkt självständigt kan samtycka till att samtala med Barnombudsmannen om egen och annans utsatthet av olika slag. Barn i denna ålder har i regel har uppnått sådan mognad att de kan ta till sig information om samtalet och förstå vad ett deltagande innebär samt vad det kan få för konsekvenser. Det är vidare som utgångspunkt i enlighet med barnets bästa att barn från och med 12 års ålder själva får bestämma om de ska medverka i sådana samtal med Barnombudsmannen, och i enlighet med barnets bästa att, när barnet vill det, också delta i samtal.

Slutsatsen är väl i linje med de bedömningar som görs av lagstiftare, domstol och JO när det gäller förmågan hos barn att utifrån ålder och mognad fatta beslut i olika sammanhang (jfr det rättsliga underlaget ovan).

Som framgår inledningsvis är de barn som Barnombudsmannen samtalar med många gånger placerade på skyddade boenden, i familjehem, på HVB eller på Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem, eller har varit placerade där. Det kan också röra sig om barn i andra sammanhang. Samtalen kan gälla exempelvis frågor rörande våld från

⁴⁶ 33 kap. 3 § OSL, jfr 7 och 8 §§ lagen om Barnombudsman

⁴⁷ 10 kap. 21 och 23 §§ OSL

⁴⁸ 12 kap. 3 § OSL, jfr även KRSTH mål nr 6604-13

⁴⁹ Jfr 6 kap. 11 § FB

⁵⁰ JO dnr 2333-2009

⁵¹ Jfr t.ex. RÅ 2002 not 172

⁵² Jfr t.ex. JO 1984/85 s. 269

föräldrar och andra närstående, hedersrelaterat våld och förtryck, sexuella övergrepp, försummelse och vanvård eller utnyttjande i kriminalitet. Samtalen kan även omfatta frågor om vilken typ av stöd barnet har fått, vem eller vilka som har gett stödet, hur barnet har upplevt detta samt barnets erfarenheter av olika rättsliga processer. Samtalen kan också gälla frågor som rör annans utsatthet. Barnets medverkan i ett samtal med Barnombudsmannen leder inte till något beslut eller får någon direkt rättsverkan för barnet och det är inte fråga om att utreda en särskild händelse. Det är vidare inte fråga om behandling eller liknande och samtalet är en engångsföreteelse av mindre ingripande karaktär. Syftet med samtalen är i stället att möjliggöra för den aktuella gruppen barn och unga att dela med sig av sina erfarenheter, synpunkter och behov i frågor som rör deras livssituation och att bli lyssnad på. För uppgift om enskilda personliga förhållanden i Barnombudsmannens verksamhet gäller vidare en stark sekretess. De inhämtade uppgifterna används emellertid alltid anonymiserat och ofta aggregerat. De uppgifter som publiceras är oidentifierade för att säkerställa att de inte, direkt eller indirekt, kan kopplas till en enskild individ.

Enligt Barnombudsmannens erfarenheter från tidigare samtal tycker de flesta barn som väljer att medverka att det är positivt att få dela med sig av sina tankar och upplevelser, även när det handlar om frågor som vuxna många gånger uppfattar som känsliga eller obehagliga. Barnombudsmannens erfarenhet är att när barn får uttrycka sina åsikter i trygga och respektfulla sammanhang stärks deras känsla av självbestämmande, delaktighet och respekt. Det kan i sig bidra till en positiv utveckling och en ökad tilltro till vuxenvärlden och samhällets stödjande funktioner. Vissa frågor kan vara jobbiga att prata om, men många tycker att det känns bra att få berätta och att i förlängningen kanske kunna bidra till förändringar som kan göra det bättre för andra barn. Barnombudsmannens erfarenhet är inte att samtal om svåra eller traumatiska erfarenheter i sig utgör en belastning eller innebär en risk att barnet tar skada, utan snarare tvärtom att det innebär en risk för skada om ett barn får leva i tystnad utan att någon lyssnar på det barnet vill berätta.

Barnets deltagande är vidare helt frivilligt. Barnet får sådan information som krävs för att ta ställning till deltagande och förstå vad ett deltagande kan innebära – se ovan om förutsättningar för samtal – samt information om att det är frivilligt att delta och att det alltid finns möjlighet att återta samtycket. Barnet kan välja vilka frågor hen vill svara på och kan avbryta samtalet när som helst.

Barnets bästa är i fokus vid samtalen. Samtalen genomförs av erfarna medarbetare hos Barnombudsmannen som har särskild kompetens att samtala med barn inklusive barn i utsatta situationer. Barn är som utgångspunkt delaktiga från början till slut för att hela processen ska kunna utformas och genomföras utifrån en bedömning av barnets bästa. Samtalen, inklusive planering, samtalsmetod och arbetet runt dessa anpassas efter barnens ålder och barnets olika förutsättningar och behov. Samtalen äger vidare ofta och vid behov rum i miljöer där det finns vuxna med ansvar för barnets trygghet och välbefinnande. Det innebär att barnets eventuella behov av stöd i samband med samtalen då kan hanteras av personer som redan har en etablerad relation till barnet. I sammanhanget kan också nämnas att Barnombudsmannen har skyldighet att lämna över uppgifter till socialnämnden om ett barn misstänks fara illa samt även får lämna vissa uppgifter till Inspektionen för vård och

omsorg och under vissa förutsättningar till Polismyndigheten, vilket bör ses som något positivt för barnet och i linje med barnets bästa.

I varje enskilt fall ska en bedömning göras om det aktuella barnet har uppnått sådan mognad att barnet självständigt kan samtycka till att medverka och om det är i enlighet med barnets bästa att genomföra samtalet.

Slutsatsen är i linje med det rättsliga underlaget och i enlighet med den rutin som Barnombudsmannen redan tillämpar. Bedömningen ser olika ut i olika situationer. Den sker i kontakt med barnet och vid behov i dialog med personer i barnets närmiljö. Det kan – i de aktuella situationerna liksom i andra sammanhang – finnas barn som oavsett sin ålder bedöms inte vara tillräckligt mogna och därför inte självständigt kan samtycka till att medverka i samtal. Om barnet inte bedöms ha uppnått sådan mognad att barnet själv kan ta ställning till att delta i samtalet, eller om det inte bedöms vara till barnets bästa att delta, genomförs inte samtalet.

När barnet bedöms självständigt kunna samtycka till samtal ska Barnombudsmannen inte efterfråga samtycke från vårdnadshavare. Barnombudsmannen behöver då inte heller informera vårdnadshavare om barnets medverkan i samtalet.

Barnombudsmannen anser utifrån det rättsliga underlaget att vårdnadshavares samtycke inte ska efterfrågas när barnet självständigt kan samtycka. När det gäller information till vårdnadshavare föreligger inget krav på att information om barnets medverkan ska lämnas, men information kan ges till en vårdnadshavare, t.ex. om barnet vill det och det bedöms vara det enskilda barnets bästa.

En lägre åldersgräns kan gälla för frågor som inte rör utsatthet

När det gäller samtal av mera vardaglig eller allmän karaktär bör åldersgränsen för barns rätt att själv bestämma om sin medverkan sättas lägre än när det handlar om egen eller annans utsatthet. I dessa fall är också de uppgifter som berörs ofta mindre känsliga ur ett sekretessperspektiv. Bedömningen ligger väl i linje med att det som refereras ovan i det rättsliga underlaget i fråga om krav på ålder och mognad i stor utsträckning avser frågor av mer ingripande karaktär.

Uppgifter som barn lämnar till Barnombudsmannen kan som utgångspunkt användas externt utan hinder av sekretess om uppgifterna avidentifieras.

Sett till hur de uppgifter som Barnombudsmannen får från barnen är tänkta att användas bör normalt inte krävas att sekretessen hävs för att uppgifterna ska kunna kommuniceras externt. Under förutsättning att de är avidentifierade så att de inte, direkt eller indirekt, kan kopplas till en individ bör uppgifterna kunna sammanställas och publiceras ändå. Att det trots det krävs att ett barn samtycker till uppgifternas användning ligger snarare i det att barnen måste förstå vad det är de medverkar i och vilket syftet med samtalet är, än att det är aktuellt att efterge sekretessen.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom efter föredragning av chefsjuristen Tove Björnheden och juristen Magdalena Wikstrand Danelius. I den slutliga handläggningen har

även tillförordnade avdelningschefen Martina Blombergsson och utredaren Matilda Eriksson deltagit.